

Schriftlicht

J.W. van der Jagt

Wie is wijs?

‘Wie is wijs? Hij lette op deze dingen, laat men acht slaan op de gunstbewijzen des Heren.’

Psalm 107:43

Dat is een intrigerende vraag, aan het slot van Psalm 107: ‘Wie is wijs?’ Deze vraag heeft geen adres. Het wordt heel in het algemeen gevraagd. Wie wordt er aangesproken? Ongeadresseerd drukwerk gooien veel mensen ongelezen weg. Dat gaat hun niet aan. Maar gaat dit ons niet aan? Wie zou niet wijs willen zijn? Deze algemene vraag geldt iedereen. Kennelijk spreekt het niet vanzelf om wijs te zijn. Daarom intrigeert deze vraag. Ze confronteert ieder met zichzelf: ben ik wijs? Zijn wij wijs?

Kerklied

Deze vraag zonder adres wordt gesteld in een bepaalde kring. De psalm begint als een loflied op de Here: ‘Hij is goed, zijn goedertierenheid is tot in eeuwigheid.’ En deze lof gaat over in een oproep aan de kring van de verlostten om mee te zingen: ‘dat de verlostten van de Here zo spreken’ (vs. 2). Het zijn zij die door de Here verlost zijn ‘uit de macht van de tegenstander en die Hij uit de landen bijeen gebracht heeft, uit het oosten, het westen, het noorden en de zee’. Uit alle windstreken heeft de Here hen verzameld. Het is de kring van de kinderen van de Here, die uit de ballingschap zijn verlost. Daar wordt dit lied gezongen. Daar loopt het zingen uit op de vraag: ‘wie is wijs?’

We mogen deze kring ook ruimer trekken. Niet alleen Israël is uit alle windstreken bijeengebracht. In het perspectief van Gods Woord wordt dat ook van de gemeente van Christus gezegd. Wordt het nieuwe Jeruzalem niet bewoond door volken die binnenstromen door poorten die naar alle windstreken open staan? Psalm 107 is een kerklied. De vraag ‘wie is wijs?’ wordt in de kerk van alle eeuwen gesteld. Ook in de kerk zijn we niet vanzelfsprekend wijs.

Achterom zien

De psalm geeft zelf het antwoord. Je bent wijs als dat antwoord op je past. Wie de schoen past, trekke hem aan! ‘Wie wijs is, lette op deze dingen.’ De vraag en het antwoord horen we aan het einde van de psalm. Het kan niet anders of ‘deze dingen’ zijn de dingen die in dit lied bezongen zijn. Het gaat hier om de wijsheid van de terugblik. Niet alleen omdat we in deze psalm zelf moeten terugkijken. Als we ‘deze dingen’ nog eens lezen, zijn het allemaal gebeurtenissen in de verleden tijd. ‘Er wáren er die in de woestijn dwaalden’, ‘er wáren er die in diepe duisternis zaten.’ ‘Er wáren dwazen die gepijnigd werden’, ‘er wáren er die de zee bevoeren.’ Wie wijs is, kijkt dus achterom naar wat vroeger is gebeurd en wat achter ons ligt. Heeft dat dan zin? Heb je er iets aan als het verleden nog eens de revue passeert? Dat is vandaag niet populair. Bij jongeren hoef je over de kerkgeschiedenis niet te beginnen. En dat is de brede trend vandaag. Het is met de kennis van de geschiedenis bedroevend gesteld, werd laatst, na onderzoek, geconstateerd. Als er met kennis van zaken over vroeger geschreven wordt, proeft de lezer nog wel eens de distantie. Het verleden wordt gemakkelijk weggeschreven. Is het evolutiedenken, dat het verleden altijd ziet als minder dan vandaag? En

het getuigt van weinig kennis als ‘vroeger’ wordt geromantiseerd als de tijd waarin alles beter was dan nu. En is er ook niet veel gebeurd waar een mens liever niet aan herinnerd wordt? Na de tweede wereldoorlog hebben mensen decennia lang geleefd zonder dat zij spraken over die verschrikkelijke tijd. Het vreselijke verdriet dat de watersnoodramp van 1953 teweegbracht, is lang meegedragen zonder dat er aandacht voor was. Dat doen we vandaag anders. Verdriet wordt bespreekbaar gemaakt. Hulpverlening wordt ingezet om trauma’s te voorkomen, te herstellen of dragelijk te maken. En dat kan van grote betekenis zijn voor wie een vreselijke herinnering bij zich draagt. Maar dat is niet de wijsheid die de dichter van Psalm 107 bedoelt. Hij geeft ons oog voor een andere dimensie, die vandaag vaak geen aandacht krijgt. ‘Laat men acht slaan op de gunstbewijzen van de Here.’ Het maakt uit hoe wij achterom zien en hoe wij het verleden bij ons dragen. Zien wij de gunst van de Here God? Dat is kennelijk het verschil tussen wijs en dwaas.

Doodsnood

De naam van de Here moet dus vallen. Dat kan toch ook niet anders in de kerk? Nee, als die naam valt, doet dat op zich aan de nood en de ellende niets af.

Je zult maar zonder water en voedsel zwerven in de woestijn. Geen plaats vinden om te wonen. Zwerven zonder toevluchtsoord (vs. 4, 5). Denkt de dichter aan Israël op haar reis door de woestijn? Dat kan. Het wordt niet gezegd. Zinspeelt hij op wat ballingen tijdens hun thuisreis hebben doorgemaakt? Het staat er niet. Honger en dorst kan iedereen overkomen, die in de woestijn verdwaalt. En het is dodelijk om daar te moeten zijn zonder eten en, in de hitte, zonder drinken vooral.

Je zult maar in de gevangenis zitten. In ijzer geklonken in een donkere cel. Geen licht en geen lucht. Ook geen enkel uitzicht dat je daar ooit uit wordt bevrijd. Daar kwijn je weg. Moeten we denken aan koning Manasse, die opgesloten zat als straf voor zijn goddeloos bewind? Is het uitzichtloze ellende die ballingen hebben doorstaan? Het kan evengoed op andere gevangenen slaan. De nood is er niet minder om. Je zult maar wegsterven, vergeten in een donkere cel!

Je zult maar gepijnigd worden, zodat je er doodziek van bent. Zoiets wordt in het vierde voorbeeld genoemd (vs. 17-18). Is het de pijn van een ziekte? Is het slachtoffer gemarteld en er daarom zo erg aan toe? Mensen kunnen hun slachtoffer verschrikkelijk martelen. Dat hebben de eeuwen wel laten zien. Het slachtoffer is er zo erg aan toe, zelfs het eten staat hem tegen. Dat is lijden tot de dood erop volgt.

En dan die zeelui (vs. 23-27). Met hun koopvaardijship zijn ze onderweg. Ze raken in een vliegende storm. Ze hebben alles gedaan om meester te blijven van het schip. Maar al hun wijsheid wordt verslonden. Heel hun stuurmanskunst, al hun zeemanschap hielp niets. Ze zijn ten einde raad. Hun wacht een zeemansgraf in kolkend water. Het slaat niet speciaal op ballingen. Het doet eerder denken aan wat Jona overkwam op zijn vlucht voor God. Maar zo kan ieder schip vergaan.

De nood wordt algemeen getekend. Het kan ieder overkomen. Het is mensen vaak genoeg overkomen. Het gaat er kennelijk niet om dat wij deze noodtoestanden precies kunnen aanwijzen. En groot is de nood. In doodsnoed waren ze. En is een mens dan niet altijd zoals het van die zeelui wordt gezegd: ten einde raad? Word je dan niet klein, zoals je je voelt bij de enorme kracht van de storm en het geweld van het water? Klein in het aangezicht van de dood.

Wat is de oorzaak van deze grote nood? We vragen als mensen graag naar het ‘waarom’. We zoeken naar een verklaring van wat ons overkomt. De dichter noemt soms ook een oorzaak. De gevangenen zaten in de cel, omdat zij tegen Gods Woord waren ingegaan. Die doodzieke

stakkers werden gepijnigd vanwege hun zondige wandel. Zonde en ongeloof worden genoemd. Maar bij de andere voorbeelden lezen we daarvan niets. Daar wordt geen oorzaak aangewezen. Kennelijk is het dat niet, wat deze noodsituaties aan elkaar verbindt. Het gaat de dichter niet om de oorzaak van de ellende. Maar wel wijst hij alle keren aan wat de nood bij deze mensen uitwerkte: 'Toen riepen zij tot de Here in hun benauwdheid.' Als een refrein komt dat vier keer terug. Dat is wat deze mensen verbindt: zij riepen in hun nood tot de Here God. Ten einde raad als ze zijn, voelen zij zich klein voor de Here.

Leert nood bidden?

Leert de nood hun soms bidden? Zo lijkt het. Zeggen Gods kinderen niet vaak dat de moeiten die zij doormaakten, hen dichter bij de Here hebben gebracht? Door beproevingen wordt het geloof gelouterd. Het komt aan het licht als kostbaarder dan vergankelijk goud (1 Petr. 1:7). Maar een andere ervaring is er ook. Er zijn mensen die door de nood niet leren bidden. Zij gaan veeleer vloeken. Ze vervloeken God, omdat Hij hun ellende niet voorkomt. Zij moeten geen God die zoveel rampen laat gebeuren. Er is tweërlei uitwerking. Er zijn dwazen die zich afkeren van God; er zijn ook wijzen die in hun ellende hun toevlucht nemen tot de Here God.

Nood leert bidden. Zo lijkt het vandaag ook te gaan, wanneer grote rampen gebeuren. Samenkomsten worden belegd om te herdenken, te troosten en het leed te verwerken. Ieder zoekt troost in zijn eigen geloof. Iedere religie krijgt een plaats. De samenleving is multi-cultureel. Ze is ook multi-religieus. En multireligieus wordt ook het gebed. Het doet denken aan de bemanning van het schip waar Jona aan boord ging. Ze raakten in een zware storm verzeild en dreigden te vergaan. Toen riep ieder tot zijn eigen god. Ook Jona werd gewekt om tot zijn God te bidden. Toen moest hij, hoewel op de vlucht voor de Here, verantwoording doen van zijn geloof: 'Ik ben een Hebreër en ik vrees de Here, de God van de hemel die de zee en het droge heeft gemaakt' (Jona 1:9). Die God, de Here, beschikte over de wind en het water om zijn weggelopen knecht terug te halen. In het refrein van Psalm 107 komt dat terug: zij riepen in hun nood om hulp. Zij riepen tot de Hére! Het was geen kreet in de ruimte. Niet een schreeuw tot het onbekende. Ze riepen tot de Here. Zo wordt Hij genoemd: Jahwe, de God van het verbond. Zij riepen Hem die zij kenden omdat Hij hun zijn verbond gegeven had. God, de Schepper van hemel en aarde. Niet multireligieus, maar heel gericht en geadresseerd is deze roep: zij riepen door het geloof in de Here God.

Gods gunst

Psalm 107 wil dat wij terugkijken op wat er is gebeurd. Wie wijs is, geve acht op deze dingen. Welke dingen? Op de nood, op de noodkreet van verloren mensen. Maar ook op het geloof in die noodkreet. En meer nog: 'Laat men acht slaan op de gunstbewijzen van de Here.' Deze laatste woorden brengen ons terug bij het begin. Daar wordt de gemeente opgeroepen om de goedertierenheid van de Here te prijzen. Daar staat hetzelfde woord: gunstbewijzen, goedertierenheid. Wie met deze psalm terugkijkt, krijg ook geen kans om aan die gunstbewijzen voorbij te zien. Het refrein houdt de aandacht wel vast: 'Zij riepen tot de Here en Hij verlost hen uit hun benauwdheid en hun angsten' (vs. 6, 13, 19, 28). Dat is zijn goede gunst.

Hij verlost hen. Zo deed hij met hen die zonder aanwijsbare oorzaak in nood kwamen. Hij deed het evengoed bij hen die door eigen zonde en schuld in doodsnood zaten. Ook hen liet Hij niet zitten in de gevolgen van hun eigen schuld. Hij verlost hen uit hun nood. Zo kennen wij onze God. Onze góede God. Hij zocht ooit in zijn wijsheid en zijn goedheid de mens op,

die zich 'in de lichamelijke en geestelijke dood gestort had en zich volkomen rampzalig had gemaakt' (NGB art. 17). Eigen schuld. Desondanks beloofde Hij verlossing, door Christus, zijn Zoon. Zo kennen we Hem, de Hoorder van het gebed (Ps. 65:3). Hij zegt zelf: 'Roep mij aan ten dage van de benauwdheid. Ik zal u redden en gij zult Mij eren' (Ps. 50:15). De Schrift is vol van de belofte van hulp voor ieder die tot Hem roept.

De verlost van de Here kunnen het zelf getuigen. Was de ballingschap niet te wijten aan hun eigen schuld? Toch bracht de Here hen uit alle windstreken terug. Want, zoals Jesaja met het oog op deze terugkeer zegt: Hij zal 'niet altijd twisten en niet voor eeuwig toornig zijn, omdat anders de geest van de mens bezwijken zal' (Jes. 57:16). Zo is Hij begaan met mensen die klein zijn onder het geweld van zijn toorn en die zich ook klein weten voor God. Hij doet ons niet naar onze zonden en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden (Ps. 103). Deze gunst, onverdiend, heeft de Here bewezen in het geschenk van zijn Zoon, die de zonden heeft weggedaan door zijn bloed. Is Hij niet het grote en het meest overtuigende bewijs van de goede gunst van onze God?

Dan is het ook geen wonder dat de verlost van de Here opgeroepen worden om deze goedertierenheid te prijzen. Die oproep komt in de psalm na iedere verlossing als een refrein telkens terug: 'dat zij de Here loven om zijn goedertierenheid' (vs. 8, 15, 21, 31). En bij de vierde, de laatste verlossing wordt aangegeven waar deze lof gebracht moet worden: in de 'gemeente van het volk' en 'in de raad der oudsten' (vs. 32). De samenkomst van Gods kinderen is de plaats om de Here te prijzen om zijn gunst. In veel psalmen komt dat terug: de samenkomst van de gemeente is de plaats van het lofoffer.

Zo wordt de Here dan ook bezongen in het tweede deel van de psalm. Hij maakt waterstromen tot een woestijn en een vruchtbaar gebied tot zoute grond (vs. 33v). Dat maakt Hij even later weer ongedaan: een woestijn maakt Hij tot een waterpoel en kurkdroge grond waar geen sprietje groeit, maakt hij tot waterbronnen (vs. 35v). Het gaat over natuur en milieu. Waar mensen kunnen wonen en waar deze wereld onbewoonbaar is. De tegenstelling is enorm. Maar in de psalm wisselt het elkaar zomaar af. De verandering is heel abrupt en snel. Waar wij man en macht nodig hebben om het milieu te beschermen en de aarde leefbaar te houden, laat de Here daarin - zo lijkt het - spelenderwijs woestijnen oprukken of ook weer inkrimpen.

Het heeft op het oog ook iets willekeurigs. Hij geeft hongerigen een plaats om te wonen. Daar kunnen ze door landbouw en veeteelt in hun eigen onderhoud voorzien. Maar zijn ze door zijn zegen tot bloei gekomen, dan komt de neergang. Ze verminderen en zinken weg. Het lijkt willekeurig. Mogelijk drukt de psalm hiermee uit, hoe wij als mensen dergelijke veranderingen ervaren. Voor onze ogen blijft Gods beleid onnaspeurbaar. Maar het is wel de Here. Hij wordt hier bezongen. Zijn ingrepen. Zijn zegen. Zijn macht. Nu de Here op deze wijze bezongen wordt, krijgt het een duidelijke zin, als de psalmdichter verder gaat: 'Over edelen giet Hij schande uit. Hij laat hen rondwalen in ongebaande wildernis. Maar de arme beschermt Hij tegen verdrukking en Hij maakt geslachten talrijk als een kudde' (vs. 40, 41). Een mens kan een hoge positie innemen, onaantastbaar zijn wellicht. Maar nu de Here deze wereld, haar nood en haar verlossing beheerst, ben je ook op die hoge plaats niet veilig voor de hand van God. Hij vernedert edelen. Maar ook: een mens kan arm zijn en moeten leven zonder uitzicht op een vrij en goed bestaan. Toch is zijn leven niet uitzichtloos. Want de Here is er. Zoals Hij edelen kan vernederen, kan Hij armen en verdrukten bevrijden en verhogen. Zo wordt het zo vaak in de Schriften betuigd, waarschuwend en vertroostend, de Here is het die vernedert en verhoogt (verg. bijv. Ps. 75; Luc. 1:51-53).

Wijs

Wie wijs is, kijkt achterom en let op de redding die de Here in zijn gunst gegeven heeft. Dan zie je de verlossing waar Psalm 107 over zingt. Al die andere keren dat de Here zijn kinderen heeft gered. Vooral zie je dan de redding die Hij door Christus geschonken heeft. In dat licht leer je vervolgens ook de hand van de Here te zien in de geschiedenis van wereld en kerk, en in ons eigen leven. De Here die mensen klein maakt in hun nood en op hun hulproep verlost. En wie oog voor zijn werk heeft, zal Hem prijzen met zijn kerk. Juist in een wereld waar vaak de noodtoestand geldt en allerlei rampen gebeuren, is het noodzakelijk om op te merken hoe de Here vroeger zijn gunst bewezen heeft. Zeker ook wanneer verlossing vandaag niet, zoals in de voorbeelden van deze psalm, stante pede komt. Dan wordt geduld en volharding gevraagd. De gunstbewijzen van de Here zullen daar het voedsel voor zijn. En voor de lof van God in de samenkomst van de gemeente. Zelfs als de uitkomst niet in dit leven geschonken wordt. Geeft Gods gunst in Christus geen perspectieven van redding, die verder reiken dan het graf? Dwaas is het het verleden af te schrijven. Dat maakt blind voor Gods gunst. Het neemt alle hoop en verwachting weg. Er zal tenslotte geen reden blijven om met de verlostten de Here te loven. Is er geen verband tussen de onwetendheid over vroeger en de leegloop van de kerk?

Wie is wijs? Het wordt in de kring van de verlostten gevraagd. Het spreekt niet vanzelf dat de wijsheid van Psalm 107 daar gevonden wordt. Het vraagt om bezinning hoe wij tegenover de gunstbewijzen die de Here vroeger bewezen heeft, staan.